

Rapski prijenosni oltarić iz XII stoljeća

Ovaj dodatak treba smatrati sastavnim dijelom članka dra Ivana Bacha: »Emaljne pločice iz 12. stoljeća u Rabu«. Naime, ne znajući jedan za drugoga, na rješavanju tog problema radili smo obojica i došli do gotovo istovjetnih rezultata. U dogovoru s drom Bachom, objavljujem ovdje nešto podrobnije i specifičnije arhitektonsku rekonstrukciju i problem ikonografije, kao i neke dokaze za provenijenciju emaljnih pločica.

Problemom rapskih emaljnih pločica, koje su dugo vremena bile smatrane Kolomanovim križem, bavio sam se duže vremena. Nikako se nisam mogao pomiriti s time da su to dijelovi križa, ili da su limoške izrade, a niti s tragovima bizantskih utjecaja na njima, što je sve dosadašnja literatura tvrdila.

Zaključci do kojih sam došao rezultat su proučavanja komparativnog materijala po riznicama Kölna, Aachena, Liegea, Darmstadta, Pariza, i drugih mjesta gdje sam bio često veoma susretljivo priman i gdje mi je bilo dopušteno čak i mjerenje pojedinih izložaka. Literaturom sam se namjerno nastojao služiti što je moguće manje. Htio sam se, naime, na neki način staviti u položaj istraživača pionira iz 19. stoljeća.

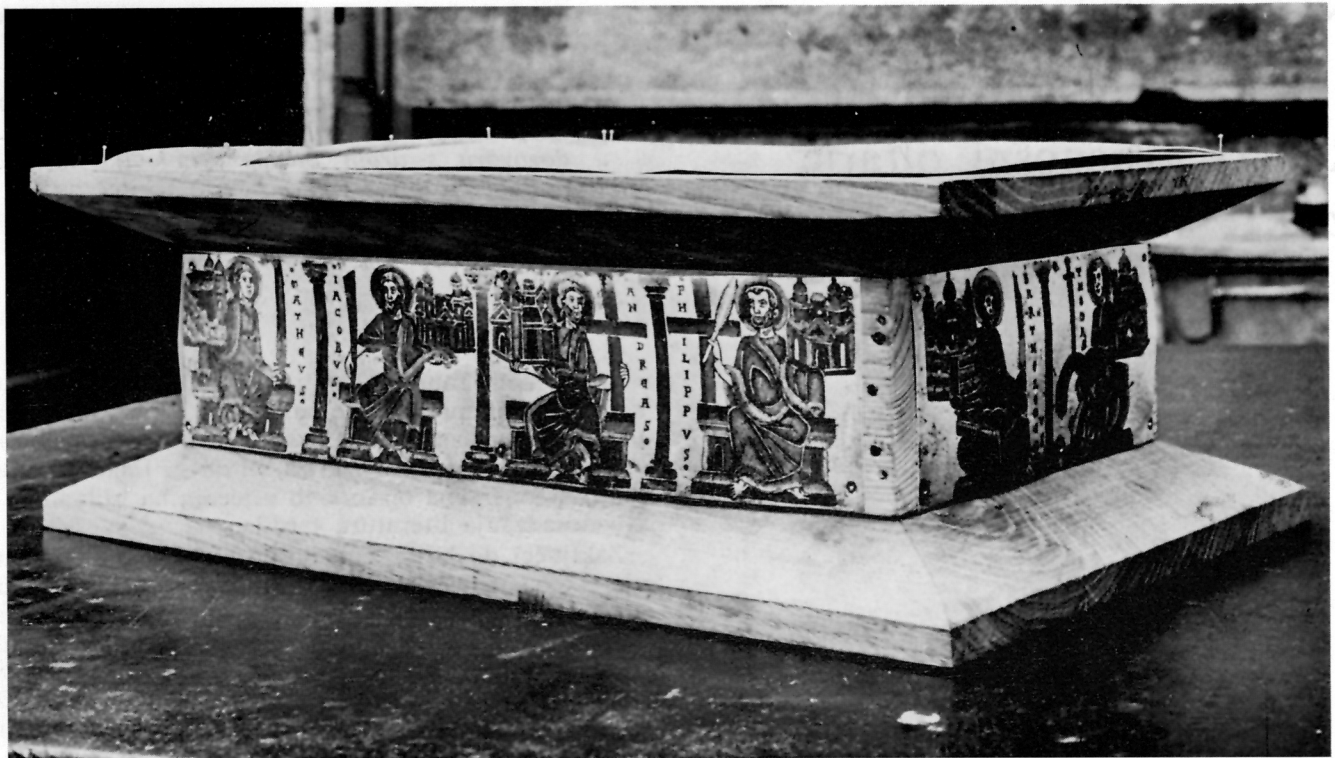
Rekonstrukcija

Usporedbom sa sličnim materijalom u gore spomenutim riznicama, ustanovio sam da se dimenzije, a donekle i ikonografska shema rapskih pločica gotovo na vlas poklapaju s odgovarajućim pločicama *Mauritius-Tragaltara*, koji se čuva u *riznici sv. Servatiusa* u Siegburgu kraj Kölna, a nastao je (prema Schnitzleru) g. 1160. u Kölnu, i to u Eilbertusovom krugu. Na tom se oltariću, doduše, uz apostole javljaju i neki drugi sveci, ali oni su vjerojatno bili i na nestalim pločicama rapskog oltarića. Prema tome i ostali dijelovi oltarića morali bi biti jednaki. (Uostalom, dimenzije svih u svijetu sačuvanih prijenosnih oltarića razlikuju se među sobom za samo nekoliko centimetara.)

Nakon mnogo kombinacija došao sam do zaključka da je rapski oltarić, ako ostavimo jedan centimetar za borduru, imao slijedeće dimenzije: veličina gornje i donje ploče 330×220 mm, a debljina 30 mm, s time da je 10 mm ploča bila ravna, a zatim ostalih 20 mm koso se spuštala prema »stipesu«. Sam »stipes« bio je dug 265 mm, širok 165 mm, a visok 60 mm. Tako bi čitav zatvoreni dio oltarića bio visok 120 mm, a ako dolje dodamo obavezne noge od 40 mm, dobivamo ukupnu visinu 160 mm.

Takav sam oltarić dao izraditi u drvu i na njega aplicirao fotografije u originalnoj veličini (vidi sliku 1), a čim se pločice vrate iz Pariza gdje su sada na izložbi, pokušat ću konačnu rekonstrukciju. Na praznim dijelovima ruba, kojega je širina u prosjeku 10 mm, nalazila se najvjerojatnije zlatna bordura s uobičajenim romaničkim biljnim stiliziranim i apstraktnim ukrasima.

Osim gore spomenutog *Mauritius-Tragaltara*, ovaj oblik i gotovo identične dimenzije, a i kompozicionu shemu imaju još prijenosivi oltarići sv. *Grgura*, tako-

Rekonstrukcija rapskog prijenosnog oltarića prema A. Badurini

đer u riznici sv. Servatiusa u Siegburgu, i onaj iz benediktinske crkve u M.-Gladbachu, iz kraja 12. st., nastao također u Kölnu.

Ikonografija

Osnovna su ikonografska tema oltarića apostoli i evanđelisti, što je i inače uobičajen motiv sličnih oltarića. Na ovom rapskom oltariću raspored je (prema četiri sačuvane pločice) ovakav: na uzdužnoj sačuvanoj pločici Matej, Jakob, Andrija i Filip; na jednoj bočnoj: Simun i Tadej; na drugoj bočnoj: Bartolomej i Toma. Na jedinoj je pločici, sačuvanoj s gornje ploče u sredini Krist koji govori Petru: »*Non dico tibi septies sed septuagies septies*«. U polju iznad nalazi se evanđelist Ivan, a ispod evanđelist Marko.

Točan sadržaj ostalih dijelova možemo samo s više ili manje sigurnosti pretpostavljati. Nakon svih kombinacija odlučio sam se za ovu: na gornjoj ploči, na desnoj strani, bila je pločica, analogna lijevoj, na kojoj je u sredini bilo Raspeće, a gore i dolje evanđelisti Matej i Luka. U sredini gornje ploče nalazila se marmorna ploča bez ikonografskog sadržaja, iznad nje friz proroka, a ispod friz mučenika, lokalnih svetaca, ili pak crkvenih učitelja. Preostaje još sadržaj jedne uzdužne ploče na »stipesu« s četiri polja. Pretpostavimo li da se evanđelisti, kao i obično, ponavljaju među apostolima, na ovoj bi pločici bili: Jakov Mlađi, Petar, Ivan i Matej. U tom slučaju u shemi ne bi bilo Pavla, što, uostalom, nije rijedak slučaj.

Postoji, doduše, još i mogućnost da je Pavao bio prikazan u središnjem polju desne pločice na gornjoj

ploči, i to nekoj akcionoj sceni, analogno kao sv. Petar, a da je Raspeće bilo u središnjem polju gornje ploče, međutim za to nemamo nikakvih indicija.

Postoji i niz drugih ikonografskih kombinacija, ali su sve one malo vjerojatne.

Ostaje još problem: kome je bio posvećen ovaj oltarić? Na to je dosta teško odgovoriti, no sudeći po prikazu sv. Petra s Kristom, na lijevoj pločici gornje ploče, gdje Krist kaže Petru: »Ne kažem ti sedam, nego sedamdeset puta sedam«, što je veoma rijedak ikonografski prikaz (meni nije poznat ni jedan drugi), možemo zaključiti da je bio posvećen sv. Petru. Ako je tako, onda bi se možda dalo zaključiti da je taj oltarić nabavio *opač samostana sv. Petra u Supetarskoj Dragi na Rabu*, za svoj samostan. To je međutim samo pretpostavka.

Provenijencija

Slazem se u potpunosti s drom Bachom da je oltarić sjeverne provenijencije, a ne limoške ni bizantske. To je djelo **mosanske škole**, koja se i ne razlikuje mnogo od limoške. Njegov nastanak, zbog gore navedenih sličnosti, stavio bih u **Köln**. Za to govori, osim analogije u veličini i obliku s gore spomenutim oltarićima, i niz drugih pojedinosti kao što je arhitektura crkava koje se nalaze kraj apostola, oružje kao atributi i dr.

Tip arhitekture koja se nalazi na rapskim pločicama, veoma je sličan arhitekturi koja se pojavljuje na spomenicima kölnske i trierske škole 11. i 12. stoljeća. To je u stvari otonska arhitektura. Tako je npr. *Grobertusova kadionica iz riznice trierske katedrale* nastala

Grozbertusova kadionica iz riznice Trierske katedrale (oko 1100. g.)

oko 1100. gotovo identična s arhitekturom na rapskim pločicama: križna osnova s prizmatičnim krovom na križu, i s kupolama na visokim postoljima u uglovima između krakova križa.

Nešto modificiran tip te arhitekture nalazimo i na emaljnom relikvijaru sv. Heriberta, u riznici crkve sv. Heriberta u Kölnu, a nalazimo ga i na reljefnom zlatnom relikvijaru sv. Triju Kraljeva u riznici kölnske katedrale.

U iluminiranim rukopisima kölnske škole 11. i 12. stoljeća tu ćemo arhitekturu sresti veoma često. Tako u *evanđelistaru opatice Hilde*, koji je nastao u Kölnu, oko 1020. a sada se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Darmstadtu; u *sakramentaru sv. Gereona*, koji je nastao u Kölnu oko 1000. g a sada se čuva u Pariškoj nacionalnoj biblioteci, — osobito u sceni Navještenja; naći ćemo ga čak i u *evanđelistaru Otona III*, i na mnogim drugima.

Doduše, upravo zbog te arhitekture (križna osnova), te su pločice često bile povezivane s Istokom, s Bizantom, ali protiv toga govori i sama tehnika (jer Bizant ima kloasoniranu tehniku) i s druge strane, na emaljima Bizanta arhitekturu uz svece, pogotovu uz apostole, ne susrećemo. Naprotiv, svetački su likovi na emaljima bizantske provenijencije izrađeni na potpuno čistoj pozadini. Obrisna linija im je zatvorena, poza

hijeratična, a atributi su im veoma sitni ili tek naznačeni. Rapski su apostoli, naprotiv, svi u pokretu, svojim atributima oni »pričaju«. Atributi su im tako naglašeni da pred njima doživljavamo mučeništvo, makar su njihovi »vlasnici« ležerni. Makar se nalaze u friznoj kompoziciji, svaki od njih ima drugi stav, gleda u drugom pravcu, svaki od njih je individualan u svom okviru omeđenom stupićima. Bizant to nikad ne bi »dopustio«.

Nadalje »pisarski« tip evanđeliste, kakav nalazimo na rapskim pločicama, tipičan je za kölnsku školu od 9. do 11. stoljeća, a često ga susrećemo na relikvijarima i kodeksima (npr. Fulda-kodeks).

Da je rapski oltarić mosanske provenijencije dokazuje i gama kolorita. Na tom je emalju hladna gama, a prevladava zeleni ton, dok je na emaljima limoške provenijencije gama toplija i prevladava plava boja.

Datacija

Uz ono što je već naveo dr Bach, naveo bih još ovo: s obzirom na izvjesnu narativnost u prikazu apostola, makar su to jednostavni osamljeni likovi, ovaj oltarić moramo pomaknuti pod kraj 12. stoljeća, kada je već na vidiku gotičko osjećanje svijeta.

Relikvijar Triju kraljeva iz katedrale u Kölnu

Zusammenfassung

TRAGALTAR AUS DEM XII. JAHRHUNDERT IN RAB

Parallel mit Dr Bach und unabhängig von ihm hat sich der Verfasser mit dem Problem der emaillierten Täfelchen aus Rab befasst, und in Verabredung mit ihm veröffentlicht er hier nur seine eigenartigen, sich auf Rekonstruktion und Ikonographie beziehenden Ergebnisse.

Der Verfasser ist zum Resultat gekommen, dass die genannten Täfelchen einem Tragaltar gehörten, den er auch rekonstruiert hat, und dessen Dimensionen beim Klotz $265 \times 165 \times 60$ mm bei der Deckplatte $330 \times 222 \times 30$ mm (?) sein sollten. Seine gesamte Höhe (mit Füßen) wäre 160 mm gewesen, und wahrscheinlich wurde er dem hl. Apostel Petrus gewidmet.

Der Form, Technik, dem Stil und der Ikonographie nach kann er zu der Gruppe der Mosler Emails (?) der rheinländischen Schule des Kölner Kreises eingeordnet werden; datieren dürfte man ihn gegen Ende des 12. Jahrhunderts. Eines der wichtigsten Datierungs- und Provenienz-angabenelemente ist die Architektur als Atribut der Apostel zu bezeichnen; die der Architektur sehr ähnlich ist, die an den Denkmälern der rheinländischen Schule des 11. und 12. Jahrhunderts zu finden ist.

Nach der Grösse, der Gestaltung wie auch nach den Stilkenzeichnungen steht dieses Altärchen sehr nah dem Mauritius-Tragaltar, der in dem Schatz von St. Servatius in Siegburg bewahrt wird, und der gegen Jahr 1160 datiert wird.